

บทสรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รวบรวมงานวิจัยของชาวต่างประเทศที่ศึกษาเรื่องสื่อมวลชนไทย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจสถานการณ์ของการศึกษาในด้านนี้ รวบรวมองค์ความรู้ในการศึกษาสื่อมวลชนไทยทางด้านวิวิธวิทยา แนวการศึกษา และทัศนะของนักวิจัยชาวต่างประเทศต่อสื่อมวลชนไทย โดยในบทนี้ ผู้วิจัยจะสรุปผลการศึกษาพร้อมทั้งแสดงให้เห็นมุมมองที่น่าสนใจในงานวิจัยของชาวต่างประเทศ รวมทั้งแนวทางการวิจัยในอนาคต

ในตอนที 8.1 จะสรุปภาพรวมของการวิจัยสื่อมวลชนไทยและสิ่งที่นักวิจัยชาวต่างประเทศค้นพบในการศึกษาสื่อมวลชนไทย ประเด็นสำคัญที่จะกล่าวถึงในที่นี้คือ เหตุใดชาวต่างประเทศจึงเลือกศึกษาสื่อมวลชนไทย บริบทของสังคมไทยมีลักษณะเฉพาะอะไรที่ทำให้เป็นที่น่าสนใจศึกษา วิธีการและแนวคิดในการศึกษาที่นักวิจัยชาวต่างประเทศใช้มีลักษณะอย่างไร และในสายตาของนักวิจัยชาวต่างประเทศ ภาพของสื่อมวลชนไทยมีลักษณะอย่างไร ส่วนในตอนที 8.2 เป็นการอภิปรายและเสนอแนะแนวทางการศึกษาในอนาคต

8.1 บทสรุป

ในตอนนี จะกล่าวสรุปถึงมูลเหตุที่นักวิจัยชาวต่างประเทศเลือกศึกษาสื่อมวลชนไทย ลักษณะการศึกษาของนักวิจัยชาวต่างประเทศ และภาพสะท้อนของสื่อมวลชนไทยจากการศึกษาชาวต่างประเทศซึ่งสามารถสรุปได้จากผลการศึกษางานวิจัยทั้ง 39 งาน

8.1.1 เหตุผลในการเลือกศึกษาสื่อมวลชนไทยของนักวิจัยชาวต่างประเทศ

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 5 ภาพรวมของงานไทยศึกษาด้านสื่อมวลชนที่ปรากฏออกมาสามารถแบ่งได้เป็นสองช่วง โดยที่ช่วงแรกของการศึกษาในทศวรรษที่ 60 จะเป็นการวิจัยที่เน้นผลเฉพาะด้าน การเกิดงานไทยศึกษาด้านสื่อมวลชนในช่วงนี้เริ่มขึ้นจากวัตถุประสงค์ทางการเมืองของรัฐบาลสหรัฐฯ เหตุผลของการศึกษาสื่อมวลชนไทยที่เกิดขึ้นในช่วงแรกจึงเป็นเหตุผลทางการเมือง นักวิจัยชาวต่างประเทศซึ่งทำงานให้กับองค์การการเมืองมองว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่เสี่ยงต่อการถูกคุกคามโดยลัทธิคอมมิวนิสต์ ประเด็นการศึกษาต่างๆจึงมุ่งเน้นไปที่การศึกษากการใช้สื่อเพื่อชักจูงใจผู้รับสาร ส่วนในช่วงหลังทศวรรษที่ 70 มาแล้ว ซึ่งปรากฏเป็นงานวิจัยที่เน้น

ประโยชน์ทางด้านวิชาการโดยไม่ผูกพันกับองค์กรทางการเมือง จึงมีการศึกษาในรูปของการทำวิทยานิพนธ์และการทำวิจัยของสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ในบางประเทศ ซึ่งในช่วงหลังนี้ลักษณะการวิจัยจะหลากหลายและไม่มีรูปแบบภาพรวมที่ชัดเจนเป็นหนึ่งเดียวเช่นในสมัยแรก ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าส่วนหนึ่งน่าจะเนื่องมาจากการขาดความจำเป็นของหน่วยงานหรือองค์กรทางการเมืองของรัฐบาลต่างประเทศในการค้นข้อมูลเพื่อการใช้ประโยชน์เฉพาะทาง ทำให้การวิจัยที่เกิดขึ้นในช่วงหลังเป็นการศึกษาที่ต้องมาจากความสนใจทางวิชาการเฉพาะด้านของหน่วยงานวิจัยแต่ละแห่งนั่นเอง ซึ่งงานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า นักวิจัยชาวต่างประเทศมองบริบทของสังคมไทยในลักษณะที่เป็นประเทศกำลังพัฒนาและกำลังอยู่ในช่วงการปรับตัวเข้ากับกระแสวัฒนธรรมตะวันตก จึงมีประเด็นที่น่าสนใจศึกษาว่าสื่อมวลชนไทยมีส่วนช่วยในการพัฒนาประเทศหรือไม่อย่างไร อีกส่วนหนึ่ง ในกรณีของการศึกษาหนังสือพิมพ์ ซึ่งพบว่ามีงานวิจัยตั้งแต่ปี ค.ศ.1970 เป็นต้นมา นักวิจัยชาวต่างประเทศจะมองว่าสื่อหนังสือพิมพ์ไทยเป็นตัวช่วยของการศึกษาสื่อในประเทศกำลังพัฒนาที่ไม่ได้ถูกรัฐควบคุมอย่างเข้มงวดเหมือนประเทศในแถบเอเชียอาคเนย์

8.1.2 ลักษณะการศึกษาของนักวิจัยชาวต่างประเทศ

8.1.2.1 ลักษณะการศึกษาตามแนวคิด

การศึกษาสื่อมวลชนไทยในช่วงทศวรรษที่ 50-60 จะเป็นการศึกษาใน 3 ลักษณะ คือการศึกษาในแนวคิดเรื่องผลกระทบระยะสั้นของสื่อซึ่งปรากฏมากที่สุด โดยพบในงานวิจัยเพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองในสังกัดของ USIS และวิธีการศึกษาจะใช้การวิจัยเชิงปริมาณแบบสำรวจ การศึกษาการเปลี่ยนทัศนคติในผู้รับสาร ซึ่งพบในงานวิจัยของสถาบันทางวิชาการในสหรัฐอเมริกา 2 ชิ้น และงานวิจัยของ USIS อีก 1 ชิ้น โดยวิธีการศึกษาจะเน้นการสำรวจผู้รับสาร และมีการสัมภาษณ์เจาะลึก และการศึกษาแนวโครงสร้างและหน้าที่ ซึ่งพบ 1 ชิ้นในงานวิจัยในชุด Country Survey ของสหรัฐฯ โดยวิธีการศึกษาเป็นการวิจัยแบบสำรวจ

สำหรับการศึกษาในช่วงหลังทศวรรษที่ 70 มาแล้วจะปรากฏใน 10 แนวทาง คือ การศึกษาในแนวคิดเรื่องผลกระทบระยะสั้นของสื่อ การศึกษาการเปลี่ยนทัศนคติในผู้รับสาร ซึ่งใช้วิธีการวิจัยแบบสำรวจ การศึกษาแนวโครงสร้างและหน้าที่ การศึกษาในแนวคิดการสร้างความเป็นจริงทางสังคม การศึกษาการกำหนดประเด็นข่าวสารและการใช้สื่อเพื่อสร้างกรอบความคิดในสาร การศึกษาผลกระทบระยะยาวของสื่อ การศึกษาในแนววัฒนธรรมวิพากษ์เบอร์มิงแฮม และ การศึกษาในแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง และการศึกษาแบบเชิงประวัติ

การศึกษาในช่วงหลังทศวรรษที่ 70 มาแล้วจะมีพัฒนาการในวิธีวิจัยไปตามช่วงเวลา กล่าวคือ ในแนวคิดที่เป็นเรื่องผลกระทบระยะสั้นของสื่อ วิธีการศึกษาในช่วงทศวรรษที่ 80 จะเป็นการวิจัยแบบสำรวจเหมือนในระยะแรก (Akira:1987) แต่ต่อมาในช่วงทศวรรษที่ 90 พบว่างานวิจัยที่เป็นการศึกษาผลกระทบจากสื่อ จะมีลักษณะเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพมากขึ้น (Chia:1994 และ Lyttleton:1994) ส่วนการศึกษาในแนวโครงสร้างและหน้าที่ ในช่วงทศวรรษที่ 70 ยังเป็นการวิจัยเชิงปริมาณแต่จะใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเข้ามาศึกษาลักษณะของสื่อ (Scandlen:1975) และในทศวรรษที่ 90 พบว่าการศึกษาแนวโครงสร้างหน้าที่จะมีการใช้วิธีเชิงคุณภาพเข้ามาศึกษา (Jorgensen:1995) ส่วนการศึกษากำหนดประเด็นข่าวสารและการวางกรอบความคิดให้กับผู้รับสารของสื่อ ซึ่งปรากฏในงานวิจัยขึ้นเดียวกัน (Nishino:1995) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในช่วงหลัง วิธีการศึกษาที่พบจากงานวิจัยดังกล่าวเป็นการศึกษาที่ใช้ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพประกอบกัน และสำหรับการศึกษาผลกระทบระยะยาวของสื่อ (Wichert:1998) การศึกษาแนววัฒนธรรมวิพากษ์เบอร์มิงแฮม (Fleet:1998) รวมทั้งการศึกษาในแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง (McCargo:1999a, 1999b) ซึ่งปรากฏเฉพาะในงานวิจัยช่วงหลังเช่นกัน พบว่าเป็นการศึกษาด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ

8.1.2.2 ลักษณะการศึกษาตามองค์ประกอบของการสื่อสาร

เมื่อพิจารณาลักษณะการศึกษาในงานวิจัยทั้งสองช่วงเวลาตามรูปแบบขององค์ประกอบของการสื่อสารของ Lasswell จะเห็นได้ว่า งานวิจัยในช่วงแรกของ USIS ซึ่งศึกษาในแนวคิดผลกระทบระยะสั้นของสื่อและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจะมีลักษณะเป็นการศึกษาแบบการวิเคราะห์ผู้รับสาร (Audience Analysis) และการวิเคราะห์ผลกระทบจากสื่อ (Effect Analysis) เป็นหลัก ในขณะที่งานวิจัยในช่วงหลังทศวรรษที่ 70 มาแล้วซึ่งมีลักษณะตามที่ Riley and Riley กล่าวว่าเป็นการศึกษาการสื่อสารในเชิงสังคม (Sociological View of Mass Communication) เนื่องจากพิจารณาว่าปัจจัยทางโครงสร้างสังคมระดับต่างๆ จะมีผลต่อพฤติกรรมสื่อสารของบุคคล งานวิจัยช่วงนี้จะปรากฏในหลายแนวคิดและจะมีลักษณะการศึกษาในหลายรูปแบบ ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เช่น Scandlen (1975) การศึกษาสื่อ (Media Analysis) เช่น McCargo (1999a,1999b) นอกจากนี้ยังมีงานที่ศึกษาหลายองค์ประกอบรวมกัน เช่น Nishino (1995) ที่ศึกษาทั้งลักษณะของตัวสื่อ เนื้อหา ผู้รับสาร และผลกระทบ และ Fleet (1998) ซึ่งเป็นงานชิ้นเดียวที่เลือกศึกษาทุกองค์ประกอบของการสื่อสาร โดยในงานเหล่านี้จะมีรูปแบบการศึกษาในหลายลักษณะตามแต่องค์ประกอบที่เลือกศึกษาในงานนั้น

8.1.3 ภาพของสื่อมวลชนไทยจากการศึกษาของนักวิจัยชาวต่างประเทศ

ภาพสะท้อนของสื่อมวลชนไทยในสายตาของนักวิจัยชาวต่างประเทศสามารถพิจารณาจากผลการศึกษาของงานวิจัยทั้งหมด ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะเด่นเกี่ยวกับสื่อมวลชนไทยในแต่ละช่วงเวลา ดังนี้

ช่วงทศวรรษที่ 50-60

งานวิจัยส่วนใหญ่ในช่วงนี้เป็นการศึกษาของหน่วยงานทางการเมืองของสหรัฐฯ ซึ่งเน้นการศึกษาผู้รับสารที่เป็นคนในชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยในการศึกษามีการพิจารณาคุณสมบัติทางประชากรของผู้รับสารประกอบ ภาพของสื่อมวลชนไทยที่สะท้อนได้จากงานเหล่านี้จะเป็นในแง่ผลกระทบของสื่อ ผลของงานวิจัยเหล่านี้สรุปได้ว่า ในการสื่อสารกับคนชนบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางการเกษตรและยังมีอัตราการรู้หนังสืออยู่ในระดับต่ำ สื่อที่สามารถเข้าถึงคนกลุ่มนี้ได้ดีที่สุดในยุคก็คือวิทยุ เนื่องจากผู้รับสารไม่จำเป็นต้องใช้ความรู้อ่านเขียนก็สามารถรับทราบข่าวสารต่างๆได้เพราะเป็นการสื่อสารด้วยเสียงประกอบกับวิทยุเป็นสื่อประเภทเดียวที่แพร่หลายถึงระดับชนบทแล้วในขณะนั้น ในขณะที่สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ ผู้รับสารจำเป็นต้องใช้ความรู้อ่านเขียนด้วย ทำให้สื่อเหล่านี้จะเข้าถึงเฉพาะกลุ่มคนที่มีการศึกษาซึ่งในสมัยนั้นจะมีจำนวนน้อย สื่อสิ่งพิมพ์จึงมีลักษณะเป็นสื่อของคนเฉพาะกลุ่ม ในขณะที่วิทยุจะมีลักษณะของการเป็นสื่อมวลชนที่แท้จริง

สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาในแนวการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสารของ Cornell University และ Yale University ซึ่งเป็นการศึกษาการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนชนบทหลังจากการเปิดรับสื่อมวลชน ผลการศึกษาในทั้งสองงานชี้ให้เห็นว่าการเปิดรับสื่อของประชาชนมีความเกี่ยวข้องกับการปรับตัวให้ทันสมัยของผู้รับสาร คือ สารในสื่ออาจมีผลต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติในบางเรื่องได้ (Golsen and Rullis:1957) หรืออาจเป็นกรณีที่บอกถึงการปรับตัวเข้าสู่วิถีชีวิตแบบเมือง (Textor:1961)

ส่วนงานที่ศึกษาในแนวโครงสร้างและหน้าที่ซึ่งปรากฏเพียงงานเดียว (Blanchard:1958) ผลการศึกษาของงานนี้แสดงให้เห็นการบกพร่องในหน้าที่การรายงานข่าวสารของสื่อซึ่งเป็นผลมาจากการควบคุมสื่อโดยรัฐบาลทหารที่รวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง

ช่วงทศวรรษที่ 70 ถึงปัจจุบัน

งานวิจัยในช่วงหลังทศวรรษที่ 70 เป็นต้นมาจะปรากฏในกระบวนทัศน์ทางความคิดที่เปลี่ยนแปลงไปจากในช่วงแรก ทำให้เกิดแนวคิดใหม่ๆ ในการศึกษาเพิ่มขึ้นและมีผลต่อรูปแบบการวิจัยไทยศึกษาด้านสื่อมวลชนของชาวต่างประเทศ โดยอาจจำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ แนวคิดที่ศึกษาผลกระทบของการสื่อสาร แนวคิดที่ศึกษาเชิงวัฒนธรรม แนวคิดที่ศึกษาบทบาทหน้าที่ของสื่อหรือโครงสร้างและหน้าที่ และแนวคิดเศรษฐศาสตร์การเมือง

1. แนวคิดที่ศึกษาผลกระทบของการสื่อสาร

ได้แก่แนวคิดที่ศึกษาผลกระทบระยะสั้นและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ แนวคิดที่ศึกษาผลกระทบระดับปานกลางคือการกำหนดประเด็นข่าวสารของสื่อ และแนวคิดที่ศึกษาผลกระทบระยะยาวของสื่อ

งานที่ศึกษาผลกระทบระยะสั้นจะศึกษาผลที่เกิดใน 2 ลักษณะ คือ ผลกระทบระดับบุคคล และผลกระทบระดับสังคม ในงานที่ศึกษาผลกระทบระดับบุคคล ผลการศึกษาใน Lancaster:1977 และ Lyttleton:1994 พบว่าคุณสมบัติของตัวสื่อเองมีผลต่อการนำสารที่เป็นสาระความรู้ต่อคนชนบท และพบว่าในช่วงตั้งแต่ทศวรรษที่ 80 เป็นต้นมา โทรทัศน์จะมีบทบาทในการให้ข่าวสารแก่คนไทยมากกว่าสื่อประเภทอื่นๆ (Akira:1987 และ Lyttleton:1994) ส่วนงานที่ศึกษาผลกระทบระดับสังคมซึ่งเป็นการประเมินผลการใช้ประโยชน์จากสื่อ ใน Bennett:1972 ได้คาดการณ์ถึงผลเสียจากคุณสมบัติของสื่อโทรทัศน์เมื่อนำมาใช้ในการศึกษาในชั้นเรียน ส่วน Chia:1994 ชี้ให้เห็นว่าคุณสมบัติทางฐานะเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของประชากรในเอเชียมีผลต่อการไม่ประสบความสำเร็จในการนำสื่อผสมมาใช้แทนสื่อมวลชนในการรายงานข่าวสาร

ส่วนงานวิจัยที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสาร ซึ่งปรากฏเพียงงานเดียว คือ Goyoaga and Dusanee (1973) ผลการศึกษาพบว่าการรับค่านิยมแบบเมืองของคนชนบทมีผลให้เกิดการใช้สื่อมวลชนในฐานะวิธีการสมัยใหม่เพื่อแสวงหาข่าวสาร

แนวคิดที่ศึกษาผลกระทบระดับปานกลางคือการกำหนดประเด็นข่าวสารของสื่อ ในงานของ McCargo (1995) เป็นการศึกษาการกำหนดประเด็นของข่าวการเมือง โดยพิจารณาที่ปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดประเด็นข่าวของสื่อหนังสือพิมพ์และพบว่ามีความสัมพันธ์กับผลประโยชน์ของผู้ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่จะเป็นข่าวนั้น ส่วน Nishino:1995, Nishino and Schunk:1997 ซึ่งศึกษาผลจากการกำหนดประเด็นข่าวสารเรื่องโรคเอดส์ พบว่าสื่อต่างๆ ซึ่งได้แก่

วิทยุ ไปสเตอร์ โทรทัศน์ สามารถมีบทบาทในการโน้มน้าวทัศนคติด้วยการกำหนดประเด็นข่าวสาร และสร้างกรอบการแสดงความคิดเห็นที่เหมาะสมกับสังคมได้

และสำหรับงานที่ศึกษาผลกระทบระยะยาวของสื่อ คือ Wichert (1998) ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการเกิดผลต่อผู้ชมจากการรับสารในรายการโทรทัศน์ของต่างประเทศที่มีลักษณะเป็นการเล่าเรื่อง (story-telling) จะมีปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง สื่อโทรทัศน์อาจมีอิทธิพลต่อผู้ชมทั้งในระดับการเพิ่มความรู้หรือเปลี่ยนโลกทัศน์ในผู้รับสาร ขึ้นอยู่กับความแตกต่างทางวัฒนธรรมของแต่ละชาติ

2. แนวคิดที่ศึกษาเชิงวัฒนธรรม

ได้แก่ การใช้สื่อในการวางกรอบแนวคิดในความเข้าใจสาร การสร้างความเป็นจริงทางสังคมผ่านสื่อ และแนวคิดวัฒนธรรมวิพากษ์เบอร์มิงแฮมหรือ British Cultural Study ทั้งสามแนวคิดเป็นการศึกษาการใช้สื่อเพื่อทำความเข้าใจกับโลกความเป็นจริง ผลการศึกษาในทั้ง Lyttleton (1994) และ Nishino (1995) และ Nishino and Schunk (1997) พบว่าผู้รับสารจะสร้างความเข้าใจในสารเรื่องหนึ่งๆ ตามเนื้อหาที่สื่อเสนอให้ร่วมกับการใช้ประสบการณ์ของตนในการตีความประกอบ

3. แนวคิดที่ศึกษาบทบาทหน้าที่ของสื่อหรือโครงสร้างและหน้าที่ และ แนวคิด เศรษฐศาสตร์การเมือง

งานวิจัยที่ศึกษาแนวโครงสร้างหน้าที่และเศรษฐศาสตร์การเมืองจะให้ผลการศึกษาในลักษณะเดียวกัน เนื่องจากนักวิจัยต่างประเทศมองว่าสื่อมวลชนเป็นลักษณะหนึ่งของวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาในสังคมไทย ทำให้ในงานหลายงานของนักวิจัยเหล่านี้ได้แสดงความคาดหวังโดยนัยต่อบทบาทของสื่อมวลชนไทยตามมาตรฐานแบบสื่อมวลชนในประเทศตะวันตก ผลการศึกษาพบว่าสื่อมวลชนไทยยังบกพร่องในการทำหน้าที่ในการรายงานข่าวสารและสอดส่องดูแล (surveillance) เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของสังคม รวมทั้งกระตุ้นความคิดของคนในสังคม เพื่อให้เห็นความคิดเห็นและมีส่วนร่วมทางการเมืองเช่นในสังคมตะวันตก เนื่องจากสื่อกระจายเสียงจะถูกควบคุมโดยรัฐ ทำให้กลายเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่นโยบายของรัฐ ส่วนสื่อสิ่งพิมพ์คือหนังสือพิมพ์ก็มักกระทำเพื่อความอยู่รอดทางธุรกิจของตน และเน้นการสร้างผลกำไรจากการประกอบการ และการที่เนื้อหาในสื่อมวลชนมักถูกกำกับโดยความเห็นชอบของรัฐให้เสนอเฉพาะเนื้อหาที่ไม่เป็นภัยต่อความสงบมั่นคงของประเทศ รวมทั้งการเน้นลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม

ไทยอันเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากนโยบายชาตินิยมของรัฐ มีผลให้คนไทยขาดการรับรู้ข้อเท็จจริงบางอย่างเกี่ยวกับสังคมของตน

8.2 ข้อเสนอนณะ

สิ่งที่น่าสนใจจากการศึกษางานวิจัยสื่อมวลชนไทยของชาวต่างประเทศ ไม่ได้อยู่ที่ว่าทัศนคติและมุมมองของชาวต่างประเทศที่มีต่อสื่อมวลชนไทยนั้นสะท้อนภาพที่ถูกต้องหรือไม่เพียงใด วิทยานิพนธ์เล่มนี้จะไม่นำเรื่องความถูกหรือผิดของผลการศึกษาเหล่านี้มาตัดสิน เพราะถือว่าอย่างน้อยที่สุด ภาพที่ได้จากงานเหล่านี้ย่อมมีคุณค่าในตัวเองในฐานะที่เป็นกระจกสะท้อนความคิดเห็นจากบุคคลภายนอก สิ่งที่น่าสนใจมากกว่าที่จะได้จากการศึกษาครั้งนี้ นอกเหนือจากการรวบรวมความรู้ในงานวิจัยเหล่านี้ ก็คือการเรียนรู้จากมุมมองและวิธีการวิจัยของนักวิจัยชาวต่างประเทศ ซึ่งอาจแตกต่างไปจากการศึกษาของนักวิชาการไทยเองและอาจเป็นประเด็นการศึกษาที่ผู้ศึกษาชาวไทยเองได้มองข้ามไป การเปรียบเทียบลักษณะงานวิจัยทางด้านสื่อมวลชนของชาวต่างประเทศและงานที่ทำโดยนักวิชาการไทยว่ามีความเหมือนหรือต่างกันเพียงใดเป็นหัวข้องานวิจัยหนึ่งที่น่าสนใจศึกษาต่อในอนาคตซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการรวบรวมงานวิจัยของคนไทยจากแหล่งต่างๆจึงจะได้ภาพที่สมบูรณ์ แต่ในที่นี้ ผู้วิจัยได้ลองเปรียบเทียบโดยคร่าวๆกับรายการวิทยานิพนธ์ทางนิเทศศาสตร์ที่สืบค้นได้จากห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งมีอยู่ 495 งาน ทั้งนี้การเปรียบเทียบครั้งนี้ไม่ได้หมายความว่างานของคนไทยด้อยกว่างานของชาวต่างประเทศ เพียงแต่ต้องการตั้งข้อสังเกตของประเด็นหรือแนวการศึกษาซึ่งอาจจะยังเป็นสิ่งที่ยังขาดอยู่ในงานของคนไทยและยังเป็นคำถามที่ต้องการการวิจัยต่อในอนาคตว่ามีความแตกต่างดังที่จะกล่าวจริงหรือไม่ ข้อสังเกตที่ได้มีดังนี้

1. การเลือกหัวข้องานวิจัย เป็นที่น่าสังเกตว่านักวิจัยชาวต่างประเทศจะเลือกหัวข้อที่ศึกษาในระดับใหญ่และมีนัยยะสำคัญต่อการศึกษา เช่น การศึกษาความสัมพันธ์ในระดับมหภาคของสื่อมวลชนกับองค์ประกอบอื่นในสังคม เช่น งานของ McCargo (1995, 1999a, 1999b), หรือหากเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ก็มักเลือกศึกษาปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญเฉพาะ เช่น กรณีศึกษาเรื่องของสื่อกับบทบาทการรณรงค์ให้ความรู้ของ Lyttleton (1994) ซึ่งเลือกศึกษาคนชนบทในภาคอีสานแทนที่จะศึกษาชนกลุ่มอื่นเพราะมองว่าความรู้เรื่องเอดส์เป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่ในโลกทัศน์ของคนชนบทมาก่อน ปรากฏการณ์นี้จึงเป็นตัวอย่างที่ดีของการศึกษาผลของสื่อที่ทำให้เกิดการสร้างความรู้ใหม่เพิ่มเติม หรือการศึกษาของ Scandlen (1975) ซึ่งเลือกศึกษาสื่อหนังสือพิมพ์ไทยในช่วงค.ศ. 1970 เพราะมองว่าเป็นจุดเปลี่ยนจากการที่สื่อที่เคยเป็นของชนชั้นนำมาตั้งแต่มัยรัชกาลที่ 6 กลายมาเป็นสื่อของมวลชนมากขึ้น อีกทั้งสื่อหนังสือพิมพ์ก็ไม่ได้เป็นของรัฐ

ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบงานวิทยานิพนธ์ของคนไทย พบว่ามีจำนวนหนึ่งที่สนใจศึกษาปรากฏการณ์เฉพาะที่ให้คำตอบได้เฉพาะสำหรับเรื่องนั้นๆ เช่น การวิเคราะห์เนื้อหารายการทีวีหนึ่งๆ ภาพยนตร์เฉพาะเรื่อง กระบวนการผลิตและการนำเสนอข่าวของเฉพาะหน่วยงาน กระบวนการทำงานของนักข่าว นักจัดรายการ การนำเสนอภาพบางอย่างในสื่อต่างๆ การศึกษาชีวิตแนวคิดของนักสื่อสารมวลชน การวิเคราะห์ถึงสัญลักษณ์และรหัสต่างๆ ที่ปรากฏในสื่อ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ก็เป็นที่สังเกตได้ว่าแม้ว่านักวิจัยชาวต่างประเทศจะนิยมศึกษาปัญหาในขอบเขตกว้างและเลือกประเด็นที่มีนัยยะสำคัญต่อบริบทของประเทศไทย แต่จากข้อมูลทั้ง 39 งานที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ ก็ยังไม่พบงานที่เป็นการศึกษาสื่อมวลชนในมิติทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งโดยตรง คงมีแต่เพียงการศึกษาในด้านอื่นๆ ที่อ้างถึงด้านเศรษฐกิจประกอบ เช่น Lowe (1987) ซึ่งศึกษาลักษณะการควบคุมการเผยแพร่ข่าวสารโดยพิจารณาจากโครงสร้างการเป็นเจ้าของสื่อ (ownership) และกล่าวถึงลักษณะที่เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) เข้ามามีบทบาทเปลี่ยนแปลงระบบโทรคมนาคมในเขตการค้าเสรี รวมทั้งในสถาบันการเงินและในระบบโทรศัพท์ของประเทศไทย และ Chia (1994) ซึ่งศึกษาความเป็นไปได้ในการนำสื่อผสมซึ่งเป็นสื่อประเภทใหม่เข้ามาแทนสื่อมวลชนเดิมในการรายงานข่าวสาร โดยในการศึกษาจะพิจารณาปัจจัยทางคุณสมบัติของประชากร ภาษา และวัฒนธรรมประกอบการประเมินผลที่อาจเกิดในการเปลี่ยนแปลงช่องทางการเผยแพร่ข่าวสารในสังคมไทย อย่างไรก็ตามการศึกษานางานนี้ก็ยังมีมุ่งเน้นผลที่อาจเกิดในระดับโครงสร้างสังคมในด้านรูปแบบข่าวสารมากกว่าผลกระทบต่ออุตสาหกรรมสื่อ

2. การเลือกหน่วยที่ศึกษา ในการศึกษางานของนักวิจัยชาวต่างประเทศครั้งนี้ จะพบว่ามี การเลือกศึกษากลุ่มคนระดับล่างของสังคมไทยเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับงานทั้งหมด เช่น งานของ Textor (1961) ที่ศึกษาชีวิตของคนรับสามล้อ และงานอื่นๆ ที่ศึกษาเรื่องของคนชนบท หน่วยที่ศึกษาเหล่านี้เป็นสิ่งที่ยังไม่มีการศึกษามากนักในงานของคนไทยเมื่อคิดจากสัดส่วนงานทั้งหมด เช่น จากตัวอย่างวิทยานิพนธ์ 495 งาน มีงานที่ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับชนชั้นแรงงาน 2 งาน คือ

- ภูขงค์ น้อยสง่า 1996. Radio and Television Uses and Gratification of Workers in the Sugar Cane Farms
- สกลกานต์ อินทร์ไทร 1996. Uses of Communication in Identity Formation of Petrol Station Workers in Bangkok

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม 3 งาน คือ

- นิฤมล นันทม์จจา 1988. The Effect of Socio-Economic and Communication Factors on Farmer's Pesticide Application Behavior
- นรภิจ ศรีธธา 1993. Power Relation of Mass Media Practitioner in Rural Community : A Case Study of Phetchabun Province 1992.
- อุทัยวรรณ อินทรีโต 1991. The Agricultural Information Services Vial Television.

ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับโสเภณีมี 1 งาน (ไม่รวมงานที่ศึกษาภาพของโสเภณีผ่านสื่อ)

- ดลฤดี สุวรรณศิริ 1997. Information Consumption And Perception Towards Prostitution Among Female Participants In Kredtrakarn Rehabilitation Program.

3. การเลือกวิธีวิทยาที่ใช้ จากงานที่ศึกษาพบว่าม้งงานบางงานที่ใช้วิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ในการศึกษาผู้รับสารไทย ซึ่งน่าจะเป็นวิธีการที่ยากสำหรับชาวต่างประเทศที่ไม่รู้ภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของไทย ในขณะที่นักวิจัยไทยเองซึ่งน่าจะมีความพร้อมและความเหมาะสมมากกว่าในการศึกษาแบบนี้ กลับให้ความสนใจกับการศึกษาในวิธีการนี้ไม่มากนัก พบว่าจาก 495 รายการที่ใช้ค้น มีเพียงงานเดียวเท่านั้นที่ใช้วิธีการแบบชาติพันธุ์วรรณา คือ

- สกลกานต์ อินทรีไทร 1996. Uses of Communication in Identity Formation of Petrol Station Workers in Bangkok

4. มุมมองว่าสื่อมวลชนเป็นวัฒนธรรมตะวันตก ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่คนไทยอาจมิได้พิจารณาในลักษณะนี้ ซึ่งจากมุมมองแบบนี้ งานของนักวิจัยชาวต่างประเทศจึงมีคำถามในเรื่องของการนำสื่อมาปรับใช้ในสังคมไทย เช่น Chia (1994) มีคำถามว่าจะสามารถปรับใช้สื่อผสม (multimedia) ในสังคมเอเชียได้มากน้อยเพียงใด และ Hamilton (1987, 1991) ที่สนใจประเด็นที่ว่าเมื่อสื่อมาอยู่ในสังคมไทยแล้วได้มีบทบาทหน้าที่ตามที่เคยเป็นในวัฒนธรรมตะวันตกหรือไม่

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในมุมมองว่าสื่อมวลชนเป็นวัฒนธรรมตะวันตกก็มีผลต่อการที่นักวิจัยชาวต่างประเทศประเมินสถานภาพของสื่อมวลชนไทยจากมาตรฐานของสื่อมวลชนในสังคมประชาธิปไตยแบบตะวันตก โดยขาดการพิจารณาจากมุมมองและบริบททางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและระบบค่านิยมของสังคมไทยเอง ดังนั้น ภาพของสื่อมวลชนไทยที่ได้จากผลการศึกษาของนักวิจัยชาวต่างประเทศในวิทยานิพนธ์นี้ จึงเป็นภาพที่เกิดจากการประกอบสร้างในเชิง

เปรียบเทียบกับวัฒนธรรมตะวันตกด้วยสายตาของชาวตะวันตกเอง โดยปราศจากการให้ความสำคัญสำคัญกับการศึกษาจากมุมมองในบริบททางวัฒนธรรมแบบสังคมไทยเนื่องจากนักวิจัยผู้ศึกษามีได้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาจากมุมมองของคนไทยผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมเอง

ภาพที่บกพร่องไม่สมบูรณ์ในความเป็นอิสระทางโครงสร้างและหน้าที่ในการรายงานข่าวสารของสื่อมวลชนไทยที่ปรากฏจากผลการค้นพบของนักวิจัยชาวต่างประเทศ แม้ว่าจะเป็นการเสนอในเชิงเปรียบเทียบกับมาตรฐานตะวันตก แต่ก็สะท้อนให้เห็นสถานภาพของสื่อมวลชนไทยในมุมมองแบบโลกาภิวัตน์ ซึ่งสามารถเป็นกรณีศึกษาที่บ่งบอกในระดับหนึ่งถึงคุณภาพของสถาบันสื่อในสังคมไทยว่ายังมีความแตกต่างเพียงใดกับสื่อมวลชนในประเทศตะวันตกที่เป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และควรมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนในแง่โครงสร้างและการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อไทยอย่างไร ซึ่งอาจรวมไปถึงโครงสร้างสถาบันอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับสื่อด้วย เพื่อให้สถาบันสื่อสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่ในฐานะสื่อมวลชนในสังคมประชาธิปไตย

กล่าวโดยสรุป วิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้ศึกษาโดยอาศัยผลจากงานวิจัยชาวต่างประเทศ 39 ชิ้น แม้ผู้วิจัยจะได้พยายามสืบค้นงานเท่าที่จะสามารถทำได้ ก็อาจจะยังมีงานวิจัยที่ไม่ได้รวมไว้ในที่นี้ โดยเฉพาะงานที่ไม่มีการทำบรรณานุกรมบันทึกเก็บไว้บนฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ทั้งนี้เนื่องจากการสืบค้นหลักของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้วิธีการหาจากฐานข้อมูลต่างๆ ทั้งที่เป็นฐานข้อมูลห้องสมุด ฐานข้อมูลงานวิชาการ และฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ จึงอาจทำให้ไม่พบงานวิจัยที่ปรากฏในวารสารที่ไม่มีการบันทึกเก็บในฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ การสืบค้นงานเพิ่มเติมให้สมบูรณ์จึงจำเป็นสำหรับงานวิจัยในอนาคตเพื่อให้ได้เห็นสถานภาพที่สมบูรณ์ของการศึกษาเรื่องสื่อมวลชนไทย หนึ่งการสำรวจพบบงานวิจัยเพียง 39 ชิ้น (และอีก 6 ชิ้นที่ยังหาต้นฉบับไม่ได้) สามารถบอกได้ว่าความสนใจเรื่องไทยศึกษาในส่วนของสื่อมวลชนนั้นมีน้อยเมื่อเทียบกับไทยศึกษาในด้านอื่นๆ ทั้งนี้อุปสรรคที่สำคัญน่าจะเป็นเรื่องของภาษาไทย เพราะการศึกษาสื่อมวลชนไทยนั้นจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับภาษาด้วย ซึ่งผู้ที่มีความรู้ทางภาษาก็มักเป็นนักภาษาศาสตร์ที่สนใจไทยศึกษาในแง่มุมมองของภาษา อีกทั้งชาวต่างประเทศที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับสื่อมวลชนไทยก็ยังมีอยู่เป็นส่วนน้อย ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยในช่วงหลังทศวรรษที่ 70 มาแล้วซึ่งเป็นการศึกษาของนักวิจัยชาวต่างประเทศเพียงน้อยคนที่ทำการศึกษาเกี่ยวกับสื่อมวลชนไทยคนละประมาณ 2-3 ชิ้น นอกจากนี้ เมื่อสืบค้นฐานงานด้านไทยศึกษาที่มีอยู่ที่สถาบันต่างๆ เช่น ที่มหาวิทยาลัย Berkeley ซึ่งมีวิทยานิพนธ์ด้านไทยศึกษาประมาณ 60 เล่มก็ไม่ปรากฏงานที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนไทย หรือในบรรณานุกรมงานไทยศึกษาของห้องสมุด Library of Congress ก็พบบงานด้านสื่อมวลชนไทยเพียง 4 งานจากทั้งหมดประมาณ 570 งาน ดังนั้น จึงน่าจะเป็นไปได้ที่การศึกษารุ่นนี้จะไม่พบบงานทางด้านนี้มากนัก อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยหวังว่าจากการที่ผู้

วิจัยได้รวบรวมและสรุปเนื้อหาของงานวิจัยชาวต่างประเทศแต่ละงานและแสดงให้เห็นภาพของงานเหล่านั้นตามพัฒนาการของการศึกษาสื่อมวลชน จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาวิจัยด้านสื่อมวลชนของไทยต่อไปในอนาคต

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย